

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדַת יָמִים HEMDAT YAMIM

האזינו תשע"ב פרשת שבוע

"שקת לו לא"

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

גם השבוע נעסוק בשילוב של "לו לא".
בתחילת שירת האזינו אנו קוראים:

"שקת לו לא פניו מומם דור עקש ופתלתל: הלקינק תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנך"
(דברים ל"ב ה-ו).

גדולי ישראל בכל הדורות התלבטו כיצד להסביר את הביטויים **"שקת לו לא"**.

המדרש דורש כך: **"שחת לו לא בניו מומם, אף על פי שהם מליאים מומים, קרויים בנים, דברי רבי מאיר שנאמר: בניו מומם. רבי יהודה אומר אין בהם מומים שנאמר: לא בניו מומם"** (ספרי דברים פרשת האזינו פיסקא שח, ה).
רבי מאיר וגם רבי יהודה מסכימים שהשירה מסנגרת על עם ישראל.

רבי מאיר מדגיש את היות בני ישראל בניו של הקב"ה, גם אם חוטאים ומשחיתים את דרכיהם.

רבי יהודה מחדש עוד, שגם אם הם שיחתו את דרכם ונראה כלפי חוץ שהם הפכו לבעלי מום רוחניים, האמת היא שאין הם כאלה.

באותו כיוון של סנגוריה, אבל בדרך אחרת לגמרי, מסביר רבי חיים פלטיאל. לדעתו הביטוי **"שקת"** קושר את פסוקנו לחטא העגל, שם נאמר: **"לך רד פי שקת עמך"** (שמות ל"ב ז), שם לדעתו מי שחטא היה ה"ערב רב" שעלו אתם ממצרים. וז"ל: **"לא היו ישראל שהם בניו אלא ערב רב לכך אמר אהרן אתה ידעת את העם כי ברע הוא, ערב רב להפך (בקריאה מהסוף להתחלה)"**.

לעומת זאת, התרגום ובעקבותיו (באופן שיטתי) רש"י, מבארים את הפסוק כביקורת על עם ישראל. **"שקת לו לא"** (כתרגומו חבילו להון ולא ליה) פניו מומם" (בניו היו, והשחתה שהשחתו היא מומם). ההדגשה לשיטתם היא שהחוטא איננו פוגע ח"ו כלפי מעלה אלא פוגע בעצמו.

בעלי התוס' מסכימים עם כיוון הביקורת אבל מקשים: **"וקשיא לרב ר' משה מפונטריס"א דלפי זה היה לו לכתוב שחת לא לו הראשון בא' והשני בוי"ו"**. לכן הם פירשו את הפסוק בדרך הבאה: **"שקת לו"** עם ישראל שיחת את דרכו, לכן עונשו הוא שאין הם נחשבים כבניו של הקב"ה, הם נקראים עתה **"לא פניו"**.

הגדיל לבקר רש"י הירש ובלשונו הנוקבת הוא מסביר: **"שחת לו לא בניו מומם"** איננו אלא משפט אחד ש"מומם" משמש בו כנושא, **"שחת לו"** כנשוא, ואילו **"לא בניו"** הוא תיאור הפועל. **"שחת"**, לשון עבר ...; **"מומם"**: פגם האופי הדבק בהם מימים ראשונים - **"עם קשה עורף... ובכן: מומם הקדמון שיחת אותם לו עד שנעשו לא - בניו, והמום הטבוע בהם מאז ומתמיד הוא"**.

אנחנו נציע בשולי הדברים ובהמשך לדברינו בשבוע שעבר, בפרשת ניצבים וילך, שפירוש הפסוקים הוא כך: **"שקת לו לא"** - ההשחתה היא בכך ששחתם את ה"לא לוי". שחתם את **"הוא עשנו ולא אנחנו, הוא עשנו ולו אנחנו"**. זוהי השחתה ומום מוסרי של אי הכרת הטוב. **"פניו מומם דור עקש ופתלתל"**. לכן חוזר ומפרט הכתוב: **"הלקינק תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנך"**.

הבה נתפלל כי ימי הרחמים והסליחות, יהיו עת רצון מלפני אבינו שבשמים, לראות אותנו תמיד כבנים ויהיו עת רצון לכל בניו, שיזכרו תמיד ש"הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנך".

לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט	לע"נ הרב שלמה מרזל ז"ל נלביע י' באייר תשע"א
--	---	--	---

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת משפט "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם"

מאזני צדק

הרב משה ארנרייך, אב"ד משפט והלכה בישראל

האם מומחה מטעם אחד הצדדים, אשר מתחייב לומר את האמת בלבד, מתקבל כעדות נאמנה? האם יש בעיה שהעד מקבל כסף מאחד הצדדים? האם חוקר פרטי נאמן בעדותו? הפעם, לא נביא מקרה מבית הדין, אלא נושא עקרוני, המלווה את עבודת בית הדין – מעמדו של עד מומחה בשכר, מטעם אחד הצדדים.

דין

הנושא של עדות בשכר, נידון בפסקי דין של בתי הדין הרבניים העסוקים בענייני משפחה, בעניינם של חוקרים פרטיים. בהתייחס למי שנוטל שכר עבור העדות, ישנם שני יסודות עקרים. במשנה במסכת בכורות¹ שנינו: "הנוטל שכרו... להעיד - עדותו בטילין". ובגמרא מבואר, שהטעם הוא שיש חובה להעיד ללא תמורה. סיבה נוספת היא החשש שהעד הנוטל שכר עשוי להעיד לטובת המזמין אותו לעדות ומשלם לו; דהיינו, עקב התשלום עולה חשש שקר.

האחרונים² הבחינו בין שני מצבים בהם זוכה העד לתשלום. כאשר העד מקבל שכר על פי הצלחת עדותו – הרי הוא ממש נוגע בעדות, ועדותו פסולה מן התורה. לעומת זאת, כאשר הוא מקבל את השכר בלי קשר להצלחה של עדותו, פסולו מדרבנן בלבד – ובהתייחס למצב זה דברה המשנה בבכורות.

לדעת קצות החושן³, אין בדבר פסול מדאורייתא, שכן מן התורה אין חשש שאדם ישקר אפילו בתמורה להנאת ממון. והוכיח דבריו ממוציא שם רע שחייב, עד שישכור עדים "ואם אמת הדבר" כלומר שלא הוזמו עדותו מתקבלת אע"פ שהעידו בשכר.

נעיר, שמותר לעד לקבל 'שכר בטלה', דהיינו שכר על כך שבהגיעו לבית הדין הוא נמנע מלעבוד ולהרוויח כסף⁴

הרשב"א⁵ כתב, שיש מצבים בהם אדם מקבל שכר עבור היותו עד, ואין בכך פסול. הוא אומר ש'הנוטל שכר להעיד', הוא מי שראה אירוע, ואחר כך נוטל שכר עבור פעולת העדות בבית הדין – ואז עדותו פסולה, כיון שמוטלת עליו המצוה להעיד ואסור לקבל שכר על קיום מצוה. לעומת זאת, אם העד נוטל שכר על מנת להיות במקום מסוים ולראות אירוע מסוים – אין בכך פסול: "אבל מי שאינו מחויב להעיד ונוטל שכר לילך להיות עד, אינו בדין זה לפי דעתו".

על כן, אם השכר שנטל העד הוא רק על המאמצים של ראיית העדות, אך לא עבור אמירת העדות – עדותו כשרה.

בעל נתיבות המשפט⁶ סובר שכל האמור הוא דווקא אם מקבל את השכר משני הצדדים, אך אם מקבל את השכר מצד אחד, הוא פסול הן במצב בו הוא נוטל שכר על העדות בבית הדין והן במצב בו הוא נוטל שכר על ראיית העדות, כיוון שבשני המצבים יש לו מחויבות למי שהזמין אותו.

לסיכום, יש שלושה מצבים:

כאשר אדם מעיד והתמורה היא בזיקה להצלחה של העדות – העדות פסולה מן התורה. כאשר הוא נוטל שכר על אמירת העדות בבית הדין – העדות פסולה מדברי חכמים. כאשר אדם נוטל שכר עבור העובדה שילך ויראה אירוע מסוים, ולאחר שראה את המציאות המסוימת הוא מגיע לבית דין להעיד ללא תמורה – עדותו כשרה. לדעת נתיבות המשפט, אם נוטל שכר רק מצד אחד – לעולם הוא פסול לעדות.

כל האמור עד עתה מתייחס לעדות בשכר, בה מעיד העד שראה מציאות מסוימת, אך אינו מביע דעה מקצועית בעניין. בגליון הבא, נתייחס למעמדה של 'עדות מומחה', כגון רופא או מהנדס בה משלב המומחה את שיקול דעתו המקצועי.

ערך: הרב סיני לוי

¹ בכורות דף כט עמוד א

² שו"ת משאת בנימין, סימן צח.

³ קצות החושן לד, ס"ק ד

⁴ שו"ע אבן העזר סימן ק"ל סעי' כ"א.

⁵ תשובת הרשב"א ח"ג סימן א.

⁶ נתיבות המשפט, ביאורים סימן לד ס"ק י"י.

היאוש של גיחזי

בספר מלכים (ב) מסופר שאלישע הנביא בא לדמשק, הסוגיה במסכת סנהדרין (דף קז, ב) אומרת שאלישע הלך לשם כדי להחזיר בתשובה את משרתו גיחזי שהוא סילקו; וזו לשונה בתרגום חופשי:

"אמר רבי יוחנן: שהלך להחזיר גיחזי בתשובה, ולא חזר. אמר לו: חזור בדך. - אמר לו: כך מקובלני ממך: החוטא ומחטיא את הרבים - אין מספיקין בידו לעשות תשובה. מה חטא? - יש אומרים: אבן שואבת (מגנט) תלה לחטאת ירבעם (עגל הזהב), והעמידה בין שמים לארץ... ויש אומרים תלמידים שבאו ללמוד אצל אלישע היה דוחה, שנאמר (לאחר סילוק גיחזי) 'וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישֶׁע הִנֵּה נָא הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אָנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנָיִךְ צָר מִמֶּנּוּ; וּמִכָּאן שַׁעַד אִזּוֹ לֹא הָיוּ תַלְמִידִים רַבִּים וְהַמְּקוֹם לֹא הָיָה צָר. תַּנּוּ רַבְּנָן: לְעוֹלָם תֵּהָא שְׂמַאל דּוּחָה וַיִּמְיִן מִקְרַבְתָּ. לֹא כְּאַלִישֶׁע שְׂדַחְפוּ לְגַחְזִי בְּשֵׁתֵי יָדִים'."

לפי הדעה האחרונה, גיחזי היה דוחה לתלמידים שבאו ללמוד אצל אלישע. האם אלישע ידע מכך?

אלישע כמחנכו של גיחזי

אלישע ידע בכוחו הנבואי את מעשי גיחזי גם כשנעשו הרחק ממנו; וכן מצאנו שאלישע תיאר בפני גיחזי באופן מדויק את חטאו בעת שהוא רדף אחר נעמן כדי לקבל מתנה. מן הסתם, אלישע ידע את מעשי גיחזי גם כשנעשו בסמוך לו; והוא ידע שגיחזי מרחיק תלמידים שבאים ללמוד אצלו. הכתוב עצמו מרמז על מחלוקות בין אלישע לבין גיחזי בענין היחס הנאות לתלמידים (מלכים ב ד, לח-מד):

"וַאֲלִישֶׁע שָׁב הַגְּלָגְלָה וְהָרַעַב בְּאַרְצָךְ וּבְנֵי הַנְּבִיאִים יֹשְׁבִים לְפָנָיו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ שְׁפֹת הַסִּיר הַגְּדוּלָה וּבִשֶׁל גִּזִּיד לְבְנֵי הַנְּבִיאִים: וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל הַסִּיר לְלֶקֶט אֶרֶץ וַיִּמְצֵא גֶפֶן שְׂדֵה וַיִּלְקֹט מִמֶּנּוּ פַקְעֵת שְׂדֵה מְלֵא בְּגָדוֹ וַיָּבֵא וַיַּפְלַח אֶל סִיר הַגִּזִּיד כִּי לֹא יָדְעוּ: וַיִּצְקוּ לְאַנְשֵׁים לְאֹכֹל וַיְהִי כְּאֹכְלֵם מִהַגִּזִּיד וְהִמָּה צִעְקוּ וַיֹּאמְרוּ מִנֵּת בְּסִיר אִישׁ הָאֶל-לֵהִים וְלֹא יָכֹלוּ לְאֹכֹל: וַיֹּאמֶר וַיִּקְחוּ קֶמַח וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַסִּיר וַיֹּאמֶר צַק לָעַם וַיֹּאכְלוּ וְלֹא הָיָה דְבַר רָע בְּסִיר: ס וַאִישׁ בָּא מִבְּעַל שְׁלֹשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֶל-לֵהִים לֶחֶם בְּפוּרִים עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׁעָרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלָנוּ וַיֹּאמֶר תָּן לָעַם וַיֹּאכְלוּ: וַיֹּאמֶר מִשְׁרְתּוֹ מַה אֶתָּן זֶה לְפָנָי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תָּן לָעַם וַיֹּאכְלוּ כִּי כֹה אָמַר ד' אֶכֶל וְהוֹתֵר: וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּזְכְּרוּ כְּדָבַר ד':"

במעשה הראשון, יש מעבר בין לשון רבים של "וַיִּצְקוּ" לבין לשון יחיד של "צַק". המעבר מרמז למה שהתרחש שם. אלישע ביקש מגיחזי נַעֲרוֹ שיבשל גזיד עבור בני הנביאים שישבו לפניו ולמדו תורה. אלישע ידע שגיחזי הוא איש מעשי, שמכיר את סוגי הצמחים השונים, ולא חשש שתצא תקלה מהוראתו. אך גיחזי היה סבור שאין זה צודק שהוא יצא לשדה ויבשל עבורם - והם ימשיכו בלימודם. לפיכך הוא לא מילא אחר הוראת אלישע. בסופו של דבר, אֶחָד מבני הנביאים נאלץ לצאת ולאסוף צמחים להכנת הגזיד. אותו אֶחָד, לא הבדיל בין הצמחים ואסף צמחי רעל. גם בני הנביאים האחרים "לא יָדְעוּ"; ומהכתוב משמע שבני הנביאים הכינו בסופו של דבר את הגזיד והם גם הגישו אותו לסועדים - "וַיִּצְקוּ לְאַנְשֵׁים לְאֹכֹל". אלישע נאלץ להציל את המאכל באמצעות נס. אולם למרות שגיחזי המרה את פיו, אלישע לא סילקו; אלא הורה לו למלא את תפקידו הראוי ולשרת את בני הנביאים - "וַיֹּאמֶר צַק לָעַם וַיֹּאכְלוּ".

לאחר מכן מסופר על אדם שהביא אוכל במתנה לאלישע. אלישע הורה לגיחזי משרתו לתת את האוכל הזה לבני הנביאים; אך גיחזי רצה להשאיר את האוכל הזה עבור אלישע ועבורו בלבד, והוא התריס כנגד אלישע: "מַה אֶתָּן זֶה לְפָנָי מֵאָה אִישׁ?!". גם כאן אלישע לא סילק את גיחזי. הוא רצה להראות לגיחזי, שהוא לא יפסיד מכך שהוא יחלוק את האוכל עם בני הנביאים. אלישע העדיף לחזק את חינוכו של גיחזי; והוא התפלל שיתרחש נס - והאוכל יספיק לכולם והם גם יותירו. מדוע אלישע המשיך להחזיק אצלו משרת מרדן?

צרתי בביתי

רש"י בירמיהו (לא, יד) מביא מדרש אגדה:

"הלכו אבות ואמהות לפייס את הקדוש ברוך הוא על שהעמיד מנשה דמות בהיכל, ולא נתפייס. נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי בשר-ודם, הוי אומר רחמיך מרובים, והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי. כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני! אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם! אמר לה יפה למדת סגוריא, 'יש שָׁכַר לְפַעֲלַתְךָ' ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך."

רחל הכניסה את לאה צרתה לביתה, ובזכות המעשה הזה - הקב"ה ריחם על ישראל. אלישע רצה לפעול לפי היסוד הזה. יהורם בן אחאב מלך על ישראל באותה תקופה. יהורם דבק בחטאות ירבעם, ורומם את עבודת עגלי הזהב של ירבעם. ניתן היה לראות בס "צרה" של הקב"ה, והדבר עורר קטרוג על ישראל. אלישע רצה לרכך את הקטרוג, והוא בחר במשרת מרדן כמו גיחזי. אלישע רצה שהחינוך הסלחני שהוא יחנך את גיחזי - יעורר יחס סלחני אצל הקב"ה לגבי ישראל.

אך ניתן לומר שהיה לכך טעם נוסף. יש קשר של שורשי נשמות, וכן מבואר ב"מאור ושמש" (פרשת חקת ד"ה ונראה): "ולכל אדם יש ניצוצים השייכים לשורש נשמתו דוקא". גיחזי היה דומה באופיו (בשורש נשמתו) ליהורם מלך ישראל. אלישע רצה לחזק את גיחזי ולהחזיר אותו בתשובה. חזרה זו היתה משפיעה גם יהורם המלך שהיה משורש נשמתו. אם יהורם היה חוזר בתשובה היתה לכך השפעה טובה גם על כל ישראל שהיו כפופים תחתיו.

אלישע ידע שגיוחזי לא יחזור בתשובה תוך יום, והוא ידע שבינתיים גיוחזי דוחה תלמידים שבאים לשיבתו. אך הוא העדיף את השיקול הכללי של עם ישראל על פני טובתם של אותם התלמידים. נוסף על כך, אלישע העריך שאם התלמידים נחושים בדעתם, הם ימצאו דרך לעקוף את "שומר הפתח"; ויצרו עמו קשר ישיר, על מנת שיכניסם לשיבתו.

שמאל דוחה וימין מקרבת

אלישע השתדל לשלב את גיוחזי בפעולותיו השונות. הוא שילב אותו בהשגת ברכה לאשה השונמת להולדת בן. הוא ניסה לשלב אותו בהחייאת בנה, והוא שילב אותו לבסוף בבשורה הטובה לאשה השונמת שבנה חי. אולם חינוך שמורכב מסלחנות בלבד הוא מסוכן¹, לבסוף ארע דבר שאלישע לא יכול היה להבליג עוד.

נעמן שר צבא ארם בא להתרפא אצל אלישע מצרעתו; ואלישע הורה לו לטבול בירדן. לאחר שנעמן טבל והתרפא, הוא בא ורצה לתת לאלישע מתנה; אולם אלישע רצה לקדש את שמו של הקב"ה ונשבע שהוא לא יקח ממנו. גיוחזי לא הסכים לכך, הוא רדף אחר נעמן ואמר לו שאלישע התחרט מפני שנוצר מצב שהוא זקוק למתנה. גיוחזי נטל את המתנות של נעמן והחביא אותם לצורך עצמו. החטא של גיוחזי היה חמור מאוד מפני שהוא מנע קידוש שם שמים ואף חילל את שבועתו של אלישע.

אלישע ידע בכוחו הנבואי את מעשי גיוחזי, והוא ניסה לפתוח עם גיוחזי בדברים. אולם גיוחזי שיקר לאלישע, וכעונש על מעשיו, אלישע אמר לו: "וַיִּצְרַעַת נַעְמָן תַּדְבֵּק בְּדַם וַיִּזְרַעַד לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מִצְרַע פְּשִׁלְגִי". צרעת היא עונש חמור, מפני שהמצוער מורחק מחברת בני אדם. אלישע קיים את המלצת חז"ל: "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת". ביחס למעשי הסלחנות הרבים של אלישע - שהיו מרובי כוח כמו יד ימין; היה מן הראוי לדחות במעט את גיוחזי - כמו יד שמאל שהיא מעוטת כוח. אולם אלישע החמיר בעונש, ואמר לגיוחזי שגם אם הוא ישוב בתשובה הדבר לא יועיל - הצרעת תדבק בגיוחזי ובזרעו **עד עולם**. אלישע דחה את גיוחזי בשתי ידיים!

תשובה שמבטלת את העונש

גם כאשר נביא מעניש, אם אדם מתעורר בתשובה על מעשיו ניתן לבטל את העונש²; ואכן גיוחזי התרפא בסופו של דבר. בהמשך הספר מסופר, שמלך ארם צר על העיר שומרון, והיה רעב גדול; ואלישע ניבא: "כִּיעַת מִחֵר סָאָה סִלְתַּת בְּשִׁקְל וְסִאֲתִים שְׁעָרִים בְּשִׁקְל בְּשֶׁעַר שְׁמֵרוֹן". הקב"ה השמיע לארמים קולות של צבא גדול שבא להילחם בם, והארמים ברחו; ומסופר: "וַיִּאֲרַבְעָה אַנְשִׁים הָיוּ מִצְרָעִים פָּתַח הַשְּׁעָר וַיֵּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד מָתָנוּ... וַיִּבְאוּ הַמִּצְרָעִים הָאֵלֶּה עַד קִצְהָ הַמַּחֲנֶה וַיִּבְאוּ אֶל אֶהֱל אַחַד וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשֶּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבָגְדִים וַיֵּלְכוּ וַיִּטְמְנוּ וַיִּשְׁבוּ וַיִּבְאוּ אֶל אֶהֱל אַחַר וַיִּשְׂאוּ מִשֶּׁם וַיֵּלְכוּ וַיִּטְמְנוּ: וַיֵּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לֹא כֵן אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם בְּשֶׁרָה הוּא וְאֲנַחְנוּ מַחֲשִׂים וְחִפְיָנוּ עַד אֹר הַבֶּקֶר וּמִצְאָנוּ עוֹן וְעַתָּה לָכוּ וְנִבְאָה וְנִגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ... וַיֵּצֵא הָעָם וַיִּבְאוּ אֶת מַחֲנֶה אֲרָם וַיְהִי סָאָה סִלְתַּת בְּשִׁקְל וְסִאֲתִים שְׁעָרִים בְּשִׁקְל כְּדָבָר ד'":

חז"ל אומרים שארבעת המצוערים היו גיוחזי ושלושת בניו. המצוערים לא מיהרו לספר לבני עמם הרעבים את הבשורה הטובה על מנוסת ארם; הם חמדו לעצמם את רכוש ארם וחזרו והטמינו אותו מספר פעמים. אולם בסופו של דבר, הם התגברו על החמדנות שלהם וספרו את הבשורה הטובה - למרות שהם ידעו שהביזה הכללית תמעית את חלקם. ההתגברות על החמדנות היתה **תשובה** על החמדנות הקודמת של גיוחזי; והיא **ריפאה** אותו מהצרעת שהוא לקה בה. כך משמע מן ההמשך.

"חסידיים" החדשים - וסיפורי המופתים

במאמר הקודם "**אלישע - והמלך הרלטן**" התבאר, שיהורם מלך ישראל היה שרלטן שהציג את עצמו כצדיק וכנביא שפועל ישועות; ואלישע עמל רבות כדי לשבור את השקר הזה ולהחזיר אותו בתשובה. גיוחזי עצמו גם היה שרלטן; הוא היה סבור שהוא מיטיב להבין מאלישע, ולכן הוא המרה את פיו כמה פעמים. לאחר המעשה במצוערים שהתגברו על החמדנות שלהם, מתואר כיצד מלך ישראל וגיוחזי נוהגים כמו חסידיים של אלישע והם מספרים את המופתים שלו: "וְהַמֶּלֶךְ מִדְּבַר אֶל גִּיחֹזִי נַעַר אִישׁ הָאֵלֶּה לְהִים לְאֹמֶר סִפְרָה נָא לִי אֵת כָּל הַגְּדֹלוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִישֶׁע: וַיְהִי הוּא מְסַפֵּר לְמֶלֶךְ...". גיוחזי לא ישב עוד מחוץ לעיר אלא יחד עם המלך - ומכאן שגיוחזי התרפא מצרעתו. דברי הנביא שתשובה לא תועיל והצרעת תדבק בגיוחזי לעולם - לא מתייחסים למצב של תשובה בפועל שמבטלת את גור הדין. ההתגברות של גיוחזי על חמדנות הממון - היתה תשובה שריפאה אותו מן הצרעת.

התשובה של גיוחזי השפיעה גם על יהורם המלך שהיה משורש נשמתו - והדבר היה אמור להציל גם את יהורם. כאשר אחאב, אביו של יהורם, חטא - נגזרה גזירת כליה על זרע אחאב. אולם כאשר אחאב החל להראות סימני תשובה - הגזרה נדחתה, והקב"ה אמר לאליהו: "הֲרֵאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחָאָב מִלְּפָנָי עַן כִּי נִכְנַע מִפָּנָי לֹא אָבִיא הָרָעָה בְּיָמַי בְּנוֹ אָבִיא הָרָעָה עַל בֵּיתוֹ". אילו יהורם בנו של אחאב היה מתחזק בתשובה - גזירת הכליה היתה מתבטלת ממנו³. כאשר יהורם המלך ביקש מגיוחזי לספר את נפלאותיו של אלישע - הוא היה מצוי בשלב חשוב בתהליך של תשובה. באותו זמן יהורם החליט לחדול מלהיות שרלטן. הוא החליט לחדול מלהטעות את העם שיש לו כוחות רוחניים ושיש ממש בעגלי הזהב של ירבעם. הוא נכנע והתבטל, והוא הכיר בגדלותו של אלישע הנביא אמיתי. גזירת הכליה היתה אמורה להתבטל ממנו!

התשובה של יהורם היתה אמורה לעורר בתשובה גם את אנשי ישראל שהיו כפופים לו; והדבר היה אמור להציל גם אותם. הנבואה שאליהו שמע בחורב - שחזאל ימלוך על ארם ושהוא יכה את ישראל - היתה צריכה להתבטל. אולם ארע דבר ששיבש את מהלכי התשובה.

המהלך הצפוי שלא התרחש

מיד בסמוך מובא סיפור שנוגד את המהלך שהיה אמור להתרחש (מלכים ב ח, ז-יב): "וַיִּבְאֵ אֱלִישֶׁע דַּמְשִׁק וַיְבֹ הִדֵּד מֶלֶךְ אֲרָם חָלָה וַיִּגְד לוֹ לְאֹמֶר בָּא אִישׁ הָאֵלֶּה לְהִים עַד הֵנָּה: וַיֵּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל הַזָּהָל קַח בְּיָדְךָ מִנְחָה וְלֶךְ לְקִרְיַת אִישׁ הָאֵלֶּה לְהִים... וַיַּעֲמֵד אֶת פָּנָיו וַיִּשָּׂם עַד בֵּשׂ וַיִּבְדַּ אִישׁ הָאֵלֶּהִים: וַיֵּאמֶר הַזָּהָל מִדּוּעַ אֲדַנִּי בִכָּה וַיֵּאמֶר כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּיעָה מִבְּצִרְיָהֶם תִּשְׁלַח בָּאֵשׁ וּבְחַרְיָהֶם בְּחָרֵב תַּהַרְגֵם וְעַלְלִיָּהֶם תִּרְטֹשׁ וְהָרְתִיָּהֶם תִּבְקַע: " מפשטות הכתוב משמע, שאלישע לא בא למשוך את חזאל למלך. אלישע ניסה להתאפק ולא לומר דבר - "וַיַּעֲמֵד אֶת פָּנָיו וַיִּשָּׂם עַד בֵּשׂ...". אילו חזאל לא היה שואל אותו לסיבת בכיו, אלישע לא היה אומר דבר; ולא היה מספר לו את מה שעומד להתרחש

לפי דרכו של עולם. הכתוב מעלים מאיתנו מדוע אלישע בא לדמשק, והוא גם מעלים מאיתנו מדוע הגזרה הרעה שעמדה להתבטל מעל ישראל – לא התבטלה בסופו של דבר.

אגדת חז"ל משלימה עבורנו את הפרטים החסרים. לפי מה שהתבאר, גיחזי היה שרלטן ומרדן, ואלישע לקח אותו בתור משרת – דווקא משום שגיחזי היה שייך לשורש נשמתו של יהורם. באמצעות החינוך של גיחזי, אלישע הצליח להשפיע על החינוך של יהורם; ויהורם היה אמור להשפיע גם על החינוך של כל ישראל. אך מהלך התשובה נעצר; ואדרבא המהלך התהפך, וחזאל אמור להילחם מלחמה אכזרית בישראל. אם המהלך שבנוי על גיחזי התהפך – מכאן שגיחזי עצמו התהפך! אגדת חז"ל משלימה את החסר ומספרת, שגיחזי התהפך לרעה, והוא הפך גם את יהורם המלך לרעה, ויהורם הפך את ישראל לרעה; ולכן צפוי, שחזאל שיהיה המלך של ארם יבוא וילחם בישראל.

מדוע גיחזי נמצא בדמשק

אגדת חז"ל מספרת שגיחזי חזר לסורו. הוא הציע ליהורם להטמין מגנט בתוך עגלי הזהב, ולהעלות אותם באוויר; ובכך להטעות את עם ישראל שיש בהם ממש. יהורם, שהיה משורש נשמתו של גיחזי, חזר אף הוא לסורו ואימץ את הצעתו של גיחזי. יהורם חזר להטעות את ישראל שיש ממש בעגלי הזהב, והוא חזר להציג עצמו כנציג של עגלי הזהב; והוא שילם לגיחזי את שכרו על העצה.

אגדת חז"ל קיצרה ורמזה רק לשכר שגיחזי קיבל על העצה. אולם מכיוון שגיחזי חזר לחמדנות – הוא חזר והצטרע. לפני כן כשהוא היה משרת עני לא היתה לו ברירה; ובתקופת צרעתו הוא נאלץ לגור בארץ ישראל מחוץ לעיר. אולם כעת כשהוא היה עשיר, הוא הלך לגור בדמשק וליהנות מהנהרות שנעמן שיבח בפניו – "הלא טוב אָמְנָה וּפְרָפְרָה נְהָרוֹת דְּמֶשֶׁק מִכָּל מִיָּמַי יִשְׂרָאֵל".

אלישע ידע את כל אשר נעשה; והוא רצה למנוע את הרעה שהתרגשה לבוא. אלישע רצה לשוב ולחזור על התהליך שהתבצע לפני כן. אלישע בא לדמשק כדי להחזיר את גיחזי בתשובה. גיחזי היה משורש נשמתו של יהורם, וחזרתו בתשובה היתה מעוררת גם את יהורם בתשובה. חזרה בתשובה של יהורם היתה מעוררת את כל ישראל בתשובה; והגזירה היתה מתבטלת. אולם גיחזי סרב לחזור בתשובה. סרובו של גיחזי מנע את המהלך המתוכנן של התשובה הכללית; ולא נותר לאלישע אלא לבכות ולראות את הרעה שהתרגשה על ישראל.

הטיעון של גיחזי לאי חזרתו בתשובה

גיחזי טען כלפי אלישע: "כך מקובלני ממש: החוטא ומחטיא את הרבים – אין מספיקין בידו לעשות תשובה". בדיקה של הטיעון הזה תעלה שהוא אינו מצדיק הימנעות מתשובה. משמעות הבטוי היא שמהשמים לא יוזמים ומספיקים לחוטא כזה סיבות והזדמנויות לחזור בתשובה. אולם אם החוטא התעורר בתשובה או שמישהו אחר החליט לעורר אותו – התשובה אינה נמנעת מהחוטא.

גיחזי סילף את משמעות הביטוי הזה, ופירש אותה כאילו שיש רצון מהשמים שמי שמחטיא את הרבים ישאר בחטאו; והוא, גיחזי, מזדהה עם הרצון השמימי הזה. גיחזי העדיף את הפירוש המסולף שלו, מכיוון שהוא העדיף להמשיך וליהנות מעושרו בדמשק. גיחזי נשאר נאמן לפירושו המסולף, והוא נמנה במשנה (סנהדרין דף צ, א) בין הבודדים שאין להם חלק לעולם הבא.

היאוש המפנק

חז"ל אומרים שאלישע גרם לגיחזי להגיע לשיבוש הזה ביחס לחזרה בתשובה. הם מסבירים שאלישע דחה את גיחזי בעוצמה רבה – "בשתי ידיים". הוא אמר לגיחזי שהצרת של נעמן תדבק בו "לעולם". גיחזי הבין מכך שאין לו אפשרות לתשובה – והוא נפל ליאוש. התחושה לא היתה מוצדקת, מכיוון שתשובה מועילה תמיד. אולם היה שלב שגיחזי היה שרוי ביאוש. "יאוש" אמור להיות מצב נפשי רע, שה"שָׁכָל" אומר שלא כדאי להישאר בו; ויש לחפש דרך ופתרון כיצד לצאת ממנו. אולם ה"נפש" האנושית חשה "פינוק" של מסכנות ורחמים עצמיים בהימצאות במצב הזה. כעין כך מבואר בדברי הצדיק הירושלמי הרב אשר פריינד זצוקל"ה (אמרי אשר, מכתב כ"א). הוצאת מערכת החברותא, תשרי תשס"ח): "כי יסוד היאוש הוא טבע האדם עצמו, הנמשך אחר התענוג והפינוק של השברון".

בסופו של דבר, גיחזי זכה לראות שהיאוש שלו – לא היה מוצדק! כשהוא התגבר על החמדנות לרכוש של צבא ארם – הוא שב בתשובה והוא נרפא אז מן הצרעת. אולם ה"פינוק" שהוא קיבל מתחושת היאוש שלו – נצרב בתודעה שלו. רגעי ההצלחה שלו, לאחר שהוא נרפא והוא ישב בארמון המלוכה יחד עם המלך – היו מלווים בפתח שמא הוא יחטא ויפסיד פעם נוספת. לעומת זאת, רגעי היאוש היו מלווים ב"פינוק" של "אין לי מה להפסיד, ולפחות אהנה מהבלי העולם הזה". גיחזי התגעגע לרגעי ה"יאוש"; וסופו שהוא חטא והחטיא והביא אסון על ישראל – ואיבד את עולמו.

מה ללמוד ממערכת היחסים שבין אלישע לבין גיחזי

אפשר ללמוד ממערכת היחסים שבין אלישע וגיחזי את המסקנה – "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיים". אך אין לשכוח ולהתעלם מהעיקר; והוא הרצון של אלישע להעסיק עובד מרדן, ולחנך אותו בדרך של סובלנות והבלגה. הן כדי להועיל לעובד הזה ולחנכו לאורח חיים נכון; והן כדי לעורר רחמי שמים ולהשפיע טוב על כלל ישראל.

¹ הכתוב מרמז, שחטא אדוניה נבע מיחס סלחני מדי בחינוכו (מלכים א, א, ו): "וְלֹא עָצְבוּ אֲבִיו מִיָּמָיו לְאֹמֵר מְדוּעַ כָּכָה עָשִׂיתִי".

² 'כלי יקר' לר"ש לניאדו על "יען אשר לא שמעת" (מלכים א כ, לו)

³ היסוד הזה מבואר גם ביחזקאל (יח, יד-יז): "וְהָיָה הוֹלִיד בֶּן נִיְרָא אֶת כָּל חַטָּאת אֲבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְנִיְרָאָה וְלֹא יַעֲשֶׂה כָהֵן... הוא לא ימות בְּעוֹן אֲבִיו, חַיָּה וְחַיָּה".

(מתוך ח"ז)

Tel Aviv, Israel

תל אביב, ישראל

מרחשוון תשס"ח

תוקפו של פסק דין שנחתם בידי שני דיינים מתוך שלושה

שאלה:

מה דינו של פסק דין שנחתם רק על-ידי שני דיינים מתוך שלושה? האם על-פי חוק הבוררות ניתן לאכוף פסק דין שכזה? האם על-פי דין תורה ניתן לחייב את הדיין השלישי לחתום, או לתבוע אותו לחתום? מה הדין אם בשטר הבוררות יש התחייבות של הצדדים שלא לתבוע את בית הדין בפני כל גוף משפטי, או פסקה הפוטרת את בית הדין מלהופיע בפני כל גוף משפטי?

התשובה:

כיוון שעניין זה נידון בפני בית דין, נענה לשאלות העקרוניות בלבד, בלא להתייחס למקרה הנדון בשאלה.
א. יתכנו שני מצבים:

1. הדין נפסק על-פי שלושה (ברוב דעות או פה אחד), דהיינו שהייתה ישיבה של בית דין ונאמר "פלוני זכאי – פלוני חייב". במצב זה יש לכתב פסק הדין (כלומר למסמך) משמעות ראייתית בלבד. פסק הדין תקף אם מוכח מתוך השטר שישבו שלושה בדין, ועל-פיהם נפסק. אם לא מוכח מהשטר שהדין נפסק על-פי שלושה, חוששים לבית דין טועה¹ והשטר פסול, אולם אין זה מבטל את עצם תוקפו של הדין, אם אכן התבצע בשלושה.
2. כאשר לא נפסק הדין אלא על-ידי השטר, מדובר בדין שאינו רוצה למעשה לפסוק. במקרה זה תלוי מה הוא אומר: אם הוא אומר "איני יודע" לא נחתך הדין². אם הוא פוסק בניגוד לעמדת הרוב, השניים יכולים לכתוב פסק דין גם ללא נוכחות הדיין השלישי.
- ב. נחלקו הפוסקים אם ניתן לחייב דיין שלישי לחתום על פסק הדין. הכרעת האחרונים היא שאם חתימתו מעכבת את הביצוע הוא חייב לחתום. למרות זאת, אם הדיין מסרב לחתום אי אפשר לכוף אותו, שכן יש לו על מי לסמוך³. יש לציין שאם על-ידי מניעת חתימתו יתגלה שהוא בדעת מיעוט, יש בזה גם כן איסור מצד הדין של "הולך רכיל מגלה סוד".
- ג. אם יש התחייבות בשטר הבוררות שלא לתבוע את בית הדין, התחייבות כזו מוגדרת כ"קנין דברים", אלא אם היא מגובה בקניינים המועילים על-פי דין. כאשר בשטר הבוררות יש הודאה שהכול נעשה באופן המועיל, בית הדין יכול להישען על כך, ואי אפשר לתבעו.
- ד. השאלה אם ניתן לאכוף פסק דין זה על-פי חוק הבוררות היא משפטית, ויש להיעזר ביעוץ משפטי כדי לקבל תשובה מוסמכת. תשובה זו היא הלכתית בלבד.
- ה. בכל מקרה, העצה הטובה ביותר במצב זה היא לפנות לבית הדין ולבקש פסק דין המנוסח כדין. אם הדבר לא יעלה, תלוי הדבר במציאות, כפי שהצגנו לעיל. אם לא נפסק הדין ודאי שאסור לפנות לבית משפט מחוזי לאישור פסק בורר, גם אם הוא יאשר את תוקף פסק הדין מבחינת חוק הבוררות. ואם נפסק הדין והחיסרון הוא בראיה שבשטר, מותר לפנות לבית המשפט המחוזי לקבלת אישור פסק בורר, למרות שעל-פי דין המסמך פסול⁴.

¹ שו"ע (חו"מ סי' מו סעי' כט וש"ך שם).

² (שם סי' יח סעי' א); עיין עוד בתשובות חו"י המובאות בפת"ש (שם סי' יט ס"ק ד), אודות מצב שבו הדיין אומר "איני יודע" כדי שלא יחתך הדין בניגוד לדעתו. יש מקרים שבהם מותר לפעול בדרך זו מלכתחילה ויש מצבים שבהם אסור; וגם על זה נאמר "ויראת מאלוקיך", עיין בפת"ש (שם סי' יח ס"ק ד).

³ עיין פת"ש (שם סי' יט ס"ק ד), ובי"קצות החושן" (שם סי' ב).

⁴ נפסק בשו"ע (שם סי' ד') שאף-על-פי ש"עביד אינוש דינא לנפשיה", אסור ללכת לערכאות במסגרת ההיתר לעשות דין לעצמו. לכן אם לא נפסק הדין, ברור שאסור לפנות לבית המשפט המחוזי שיאכוף דין שלא נפסק. אולם אם נפסק הדין, והחיסרון הוא ראייתי – הדין שונה. ההליך כיום הוא שלאחר שבית דין רבני פסק, הולכים עם פסק הדין לבית משפט מחוזי לאישור פסק הבוררות, ולאחר מכן ניתן לפנות להוצאה לפועל. היה מקום לערער על מנהג זה, ולומר שגם על פנייה זו יש לקבל כתב סירוב; היינו לפנות לבעל הדין לביצוע פסק הדין, ורק אם אינו רוצה לפנות לבית דין שיאשר פנייה לערכאות, שהרי גם בהליכי הגביה של ההוצאה לפועל עולות שאלות שונות לגבי הליכי גבייה, הליכי מכירת נכסים ועוד.

ניתן להסביר את הנוהג בשתי דרכים :

- א. בעצם כתיבת פסק הדין, מסירתו ומסירת הסכם הבוררות, יש כעין הרשאה לפנייה לערכאות. הסיבה שבתי הדין נוהגים כך היא ככל הנראה על-פי המבואר בשו"ע (שם סי' ב) שבית דין יכול לתקן לצורך שעה שיכופו על-ידי ערכאה שאינה דנה על-פי דין תורה. אין מניעה מלהגיש ראייה שאינה קבילה, כיוון שלבעל הדין ישנה ראייה שמועילה על-פי דין (שני הדיינים שיעידו על פסק הדין), אלא שהוא מביא את הראייה הגרועה – פסק הדין הפסול.
- ב. אפשר לומר שבית המשפט המחוזי וההוצאה לפועל מהווים רק את הכלי לביצוע פסק הדין, שכן במקרה זה בית המשפט המחוזי אינו ערכאה שיפוטית, אלא הוא רק בוחן אם בית הדין פעל בהתאם לחוק הבוררות. לפי הסבר זה, ודאי שאין בעיה להציג גם ראייה שאינה קבילה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

